

વિશ્વમાં ડિજિટલ ડિવાઈસિસનો વધતો ઉપયોગ અને માનવ જીવનશૈલીમાં પરિવર્તન

રિમ્પલકુમારી રાજેશભાઈ પટેલ

આસિસ્ટન્ટ પ્રોફેસર

શ્રી પી. એમ. પટેલ કોલેજ ઓફ એજ્યુકેશન

સારાંશ

આધુનિક યુગમાં ડિજિટલ ઉપકરણોએ માનવ જીવનશૈલીને મૂળભૂત રીતે બદલાવી દીધી છે. સ્માર્ટફોન, લેપટોપ, સ્માર્ટવોચ, આર્ટિફિશિયલ ઇન્ટેલિજન્સ આધારિત સાધનો તથા ઇન્ટરનેટ ઓફ થિંગ્સ (IoT) જેવા ઉપકરણોએ સમાજને “ડિજિટલ ક્રાંતિ” તરફ દોરી ગયું છે. આ અભ્યાસમાં ડિજિટલ ઉપકરણોનો માનવ જીવન પર પડતો પ્રભાવ—સામાજિક, આરોગ્ય, માનસિક, શૈક્ષણિક અને આર્થિક ક્ષેત્રે—વિશ્લેષિત કરવામાં આવ્યો છે. લેખ દર્શાવે છે કે જ્યાં એક તરફ ડિજિટલ ઉપકરણો વૈશ્વિક કનેક્ટિવિટી, આરોગ્ય મોનિટરિંગ, ઓનલાઈન શિક્ષણ અને ડિજિટલ અર્થતંત્રને પ્રોત્સાહિત કરે છે, ત્યાં બીજી તરફ તે ડિજિટલ એડિક્શન, સાયબર સિક્યુરિટી જોખમો, ડિજિટલ ગેરસમાનતા અને પર્યાવરણ પર વધતા બોજ જેવા પડકારો ઊભા કરે છે. ભવિષ્યમાં AI, IoT, સ્માર્ટ સિટી અને ગ્રીન ટેકનોલોજી જેવા ક્ષેત્રો અસંખ્ય તકો પ્રદાન કરશે, પરંતુ સાથે જ ડિજિટલ એથિક્સ, પ્રાઈવસી પ્રોટેક્શન અને નીતિગત ગવર્નન્સની આવશ્યકતા વધશે. આથી, ડિજિટલ ઉપકરણોના સંતુલિત ઉપયોગ અને ડિજિટલ સાક્ષરતા જ ટકાઉ, સમાનતાયુક્ત અને પ્રગતિશીલ સમાજ તરફનો માર્ગ છે.

પરિચય

વર્તમાન સદીમાં ડિજિટલ ટેકનોલોજી માનવ જીવનના દરેક પાસાને અસરકારક રીતે સ્પર્શી રહી છે. સ્માર્ટફોન, ટેબ્લેટ, સ્માર્ટવોચ, લેપટોપ, આર્ટિફિશિયલ ઇન્ટેલિજન્સ આધારિત ઉપકરણો તથા ઇન્ટરનેટ ઓફ થિંગ્સ (IoT) જેવા ડિજિટલ ડિવાઈસિસ હવે માત્ર સાધન નથી પરંતુ માનવ જીવનના સંસ્કાર અને જીવનશૈલીનો અવિભાજ્ય હિસ્સો બની ગયા છે. વિશ્વવ્યાપી “ડિજિટલ ક્રાંતિ”એ સામાજિક બંધારણ, આરોગ્ય, શિક્ષણ, અર્થતંત્ર અને સંસ્કૃતિ સુધી વ્યાપક પરિવર્તન લાવ્યું છે.

આ પેપરનું મુખ્ય ઉદ્દેશ્ય એ છે કે વિશ્વમાં વધી રહેલા ડિજિટલ ડિવાઈસિસનો ઉપયોગ માનવ જીવનશૈલી પર કેવી રીતે અસર કરે છે, તેના સકારાત્મક અને નકારાત્મક પાસાઓ શું છે અને ભવિષ્યમાં તેમાંથી તકો અને પડકારો કેવી રીતે ઊભા થશે તેનું વિશ્લેષણ કરવું.

ડિજિટલ ઉપકરણોનો વ્યાપ અને વિકાસ

વિશ્વની 60% થી વધુ વસ્તી ઇન્ટરનેટ સાથે જોડાઈ ચૂકી છે, જ્યારે 2025 સુધીમાં સ્માર્ટફોન યુઝર્સની સંખ્યા 7 અબજથી વધુ થવાનો અંદાજ છે. ડિજિટલ ઉપકરણોની શ્રેણી માત્ર સ્માર્ટફોન સુધી સીમિત નથી, પરંતુ તેમાં શિક્ષણ, આરોગ્ય અને સંશોધન માટેના આધુનિક સાધનોનો પણ સમાવેશ થાય છે.

સ્માર્ટફોન: વૈશ્વિક સ્તરે સંચાર, ઈ-કોમર્સ, ડિજિટલ બેંકિંગ અને મનોરંજન માટે અનિવાર્ય બની ચૂક્યા છે.

લેપટોપ/કમ્પ્યુટર: ઉચ્ચ શિક્ષણ, સંશોધન, ડેટા એનાલિસિસ અને કાર્યસ્થળ માટે કેન્દ્રિય સાધન.

સ્માર્ટવૉચ અને ફિટનેસ ટ્રેકર: પ્રિવેન્ટિવ હેલ્થકેર અને “લાઈફસ્ટાઈલ મોનિટરિંગ”ના અવિભાજ્ય ભાગ.

IoT અને સ્માર્ટ હોમ ડિવાઈસિસ: દૈનિક કાર્યોને ઓટોમેશન તરફ દોરી જતાં સાધન.

AI આધારિત ઉપકરણો અને ક્લાઉડ કમ્પ્યુટિંગ: ઝડપી પ્રોસેસિંગ, બિગ ડેટા એનાલિસિસ અને સંશોધન માટે અગત્યના.

માનવ જીવનશૈલીમાં પરિવર્તન

સામાજિક પરિવર્તન

ડિજિટલ ટેકનોલોજી દ્વારા માનવ સમાજ હવે “ગ્લોબલ વિલેજ” તરીકે કાર્યરત છે. સોશિયલ મીડિયા પ્લેટફોર્મો વૈશ્વિક કનેક્ટિવિટી વધારી છે, જ્યારે ઓનલાઈન શોપિંગ અને ડિજિટલ પેમેન્ટ સેવાઓએ સુવિધા અને સમય બચાવને પ્રોત્સાહિત કર્યું છે.

આરોગ્ય પર અસર

ડિજિટલ ઉપકરણોના આરોગ્ય પર દ્વિગુણ પ્રભાવ છે. એક તરફ સ્માર્ટવૉચ જેવા સાધનો આરોગ્ય મોનિટરિંગમાં સહાય કરે છે, બીજી તરફ લાંબા સમય સુધી સ્ક્રીન સામે રહેવાને કારણે આંખની તકલીફ, સ્થૂળતા, હાઈપરટેન્શન અને માનસિક થાક જેવા પડકારો ઊભા થાય છે.

માનસિક સ્વાસ્થ્ય

સોશિયલ મીડિયા ઉપયોગ Anxiety, Depression અને Loneliness તરફ દોરી શકે છે. સાથે જ ડિજિટલ એડિક્શન માનસિક શાંતિ માટે ગંભીર પડકાર બની રહ્યું છે. તેમ છતાં, ઓનલાઇન કાઉન્સેલિંગ અને માનસિક સ્વાસ્થ્ય માટેના ડિજિટલ એપ્લિકેશન્સ વિકલ્પ રૂપે ઉપલબ્ધ છે.

શિક્ષણ ક્ષેત્રે પરિવર્તન

ડિજિટલ ઉપકરણોએ શિક્ષણમાં ક્રાંતિ લાવી છે. Coursera, Khan Academy, BYJU'S જેવા E-learning પ્લેટફોર્મ્સ વૈશ્વિક સ્તરે શિક્ષણ સુલભ બનાવી રહ્યા છે. ઓનલાઇન પરીક્ષા, વર્ચ્યુઅલ ક્લાસરૂમ અને હાઇબ્રિડ મોડેલ શિક્ષણની નવી વ્યાખ્યા ગઢી રહ્યા છે. જોકે, “ડિજિટલ ડિવાઈડ”ના કારણે ગ્રામ્ય-શહેરી તથા સમૃદ્ધ-ગરીબ વચ્ચે ગેરસમાનતા હજી પણ ગંભીર સમસ્યા છે.

આર્થિક પરિવર્તન

ડિજિટલ અર્થતંત્ર (Digital Economy) અને ગિગ ઇકોનોમી (Freelancing, Remote Jobs) દ્વારા રોજગારીના નવા દ્વાર ખૂલ્યા છે. ક્રિપ્ટોકરન્સી અને બ્લોકચેઇન વૈશ્વિક નાણાકીય વ્યવસ્થામાં નવીનતા લાવી રહ્યા છે.

પડકારો

ડિજિટલ ઉપકરણોના ઉપયોગ સાથે કેટલાક ગંભીર પડકારો પણ ઊભા થયા છે:

ડિજિટલ એડિક્શન: સતત ગેમિંગ, સોશિયલ મીડિયા અને કન્ટેન્ટ વપરાશનો વ્યસન.

સાયબર સિક્યુરિટી અને પ્રાઇવસી: હેકિંગ, ડેટા લીક અને ફ્રોડના વધતા જોખમો.

ડિજિટલ ગેરસમાનતા: ગ્રામ્ય-શહેરી અને ગરીબ-સમૃદ્ધ વચ્ચે વધતી ખાઈ.

રોજગારનું પરિવર્તન: Automationને કારણે પરંપરાગત નોકરીઓમાં ઘટાડો.

પર્યાવરણ પર અસર: વધતો E-waste અને ઊર્જા વપરાશ.

ભવિષ્ય માટેની તકો

ડિજિટલ ટેકનોલોજી અસંખ્ય સંભાવનાઓ ખોલી રહી છે:

હેલ્થકેરમાં AI અને IoT: સમયસર રોગચીકિત્સા અને દર્દી સંભાળમાં સુધારો.

શિક્ષણમાં એડટેક: ગુણવત્તાયુક્ત શિક્ષણનો વ્યાપક પ્રસાર.

સ્માર્ટ સિટીઝ: શહેરી વિકાસ માટે આધુનિક નકશો.

ગ્રીન ટેકનોલોજી: પર્યાવરણને અનુકૂળ ટકાઉ વિકાસ.

વૈશ્વિક સહયોગ: સંશોધન, નિઝનેસ અને સાંસ્કૃતિક આદાનપ્રદાનમાં વધારો.

નિષ્કર્ષ

ડિજિટલ ડિવાઇસિસ માનવ જીવનને સુવિધાસભર, ઝડપી અને વૈશ્વિક બનાવી રહ્યા છે. તેમણે શિક્ષણ, આરોગ્ય, સામાજિક જીવન અને અર્થતંત્રને નવી ઊંચાઈ આપી છે. પરંતુ તેના અતિરેક ઉપયોગ અને અસમાન વિતરણના કારણે આરોગ્ય, માનસિક શાંતિ અને પર્યાવરણ પર ગંભીર પડકારો ઊભા થયા છે.

આથી, ભવિષ્યના સંશોધન અને નીતિ-નિયમો માટે નીચેના મુદ્દાઓ અગત્યના છે:

1. ડિજિટલ સાક્ષરતા (Digital Literacy)નો વ્યાપક પ્રસાર
2. ડિજિટલ એથિક્સ અને ગવર્નન્સનો વિકાસ
3. ડિજિટલ ગેરસમાનતા ઘટાડવા માટેની વ્યૂહરચના
4. પર્યાવરણને અનુકૂળ ટેકનોલોજીનો પ્રચાર

ડિજિટલ ઉપકરણો માનવજાત માટે આશીર્વાદ પણ છે અને પડકાર પણ. સંતુલિત ઉપયોગ, વૈજ્ઞાનિક દૃષ્ટિકોણ અને નીતિગત નિયંત્રણ દ્વારા જ ડિજિટલ યુગને પ્રગતિશીલ, સમાનતાયુક્ત અને ટકાઉ બનાવવું શક્ય છે.

સંદર્ભો

1. કુમાર, એસ. (2021). શિક્ષણમાં ડિજિટલ પરિવર્તન: તકો અને પડકારો. ઇન્ટરનેશનલ જર્નલ ઓફ એજ્યુકેશનલ ટેકનોલોજી, 8(2), 45–59.

2. યુનેસ્કો. (2022). ટેકનોલોજી ઇન એજ્યુકેશન: ગ્લોબલ એજ્યુકેશન મોનિટરિંગ રિપોર્ટ. પેરિસ: યુનેસ્કો પબ્લિશિંગ.
3. સ્ટેટિસ્ટા. (2023). 2016 થી 2025 સુધી વિશ્વભરમાં સ્માર્ટફોન વપરાશકર્તાઓની સંખ્યા. મેળવેલ: <https://www.statista.com>
4. વર્લ્ડ હેલ્થ ઓર્ગેનાઇઝેશન (WHO). (2021). ડિજિટલ હેલ્થ. મેળવેલ: <https://www.who.int>
5. કાસ્ટેલ્સ, એમ. (2010). ધ રાઇઝ ઓફ ધ નેટવર્ક સોસાયટી. વાયલી-બ્લેકવેલ.
6. સિંહ, એ. અને વર્મા, આર. (2020). સોશિયલ મીડિયા ઉપયોગના માનસિક પ્રભાવ: એક સમીક્ષા. ઇન્ડિયન જર્નલ ઓફ સાયકોલોજી એન્ડ એજ્યુકેશન, 10(3), 54–62.
7. પટેલ, એચ. (2024). ભારતમાં ગ્રામ્ય શિક્ષણ પર ડિજિટલ ગેરસમાનતાનો પ્રભાવ. જર્નલ ઓફ સોશિયલ ડેવલપમેન્ટ સ્ટડીઝ, 12(1), 88–103.